

Dilemmák közt

Segítőbeszélgetés a pártfogó felügyelői szakmában

2011 szeptemberre óta dolgozom pártfogó felügyelőként. E munkakörrel a főiskola első évében ismerkedtem meg, amikor feladatként interjú készítettem egy pártfogó felügyelőként dolgozó szociális munkással. A munkakör sokrétűsége és izgalma már akkor magával ragadott, így a főiskolai nagygyakorlatomat is ebben a munkakörben töltöttem. A három hónap során biztossá vált számomra, hogy tanulmányaim befejezését követően pártfogó felügyelőként szeretnék dolgozni. A diploma megszerzése után a gyakorlati munkámat család gondozóként kezdtem meg egy gyermekjóléti szolgálatnál. Körülbelül egy évvel ez után nyílt lehetőségem arra, hogy munkába álljak pártfogó felügyelőként.

Családgondozói feladatköröm ellátása során igyekeztem átültetni a gyakorlatba az időközben elkezdett mentálhigiénés képzés során tanultakat. A kliensekkel folytatott segítőbeszélgetések során a nondirektív módszer segített abban, hogy jobban megértsem érzéseiket, és ezáltal könnyebben tudtam irányt mutatni problémáik megoldásában.

Pártfogó felügyelői hivatásomat szintén mentálhigiénés szemléletű szociális munkás attitűddel kezdtem el, és ezt az alapidentitásomat az idő múlásával is igyekszem megőrizni. Ugyanakkor a pártfogókkal kialakított kapcsolatban nem csupán segítő, hanem olykor erős ellenőrző funkció is van, amelynek a mentálhigiénés szemlélettel való összeegyeztetése szakmai dilemmák elé állít. A pártfogó felügyelet során nem lehet a „klasszikus” értelemben vett segítőkapcsolatot alkalmazni, bizonyos elemeit azonban igen. Írásomban szeretném bemutatni, hogy mikor lehet és kell segítőnek lenni, és mi az a határ, amelyet nem lehet már átlépni, illetve milyen következményei lehetnek annak, ha a se-

gítői, illetve a felügyelői funkció közti egyensúlyi helyzet nem megfelelő.

A PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI SZAKMA

1. Történeti áttekintés

A modern kori pártfogó felügyelet az utógondozásból alakult ki. A pártfogással kapcsolatos országos szintű feladatvégzés a civil és az egyházi szervezeteknek köszönhetően jött létre.

Magyarországon az első központi börtön a szempczi (ma: Szenc) fenytőház volt, amely 1772-ben nyílt meg. Az ezt követő évben már az első magyar rabsegélyező egyesület is megalakult. Tagjai nemcsak pénzzel segítették a fogvatartottakat, hanem felügyelet mellett rendszeresen látogatták is őket, és szabadulásuk után megpróbálták számukra munkát találni, valamint a hozzátartozókkal is tartották a kapcsolatot, támogatták őket. Bizonyos megyékben rabdolgoztató házakat hoztak létre, ahonnan csak abban az esetben nyerhetett elbocsátást az elítélt, ha a szabadon bocsátására vonatkozó kérelmének indokát megfelelőnek találták, valamint ha a civil életben lehetősége volt munkához jutni, illetve hosszú távon biztosítva volt lakhatása.

A kiegyezést követően egyre több olyan szervezet, egyesület jelent meg hazánkban, amelyek konkrét célkitűzése a rabok támogatása volt. Az egyesületek az anyagi támogatáson kívül fogházi tanítást szerveztek, különböző kiadványokkal próbáltak pozitívan hatni a rabok erkölcsi fejlődésére, valamint a rászorulók számára menedékházakat hoztak létre.

A XIX. század végén és a XX. század elején megindult és egyre nagyobb hangsúlyt kapott az erre a területre irányuló jogszabályalkotás. Ebben az időszakban lépett hatályba például az

1908. évi XXXVI. törvény, az I. Büntető Novella, melyben már a fiatalokúakra vonatkozó rendelkezésekre is nagy hangsúlyt helyeztek, bevezették a dorgálást, a próbára bocsátást, a javítónevelést, valamint különböző preventív intézkedéseket.

Az 1945 és 1970 közötti korszak nagy visszalépést hozott magával, amely többek között abban nyilvánult meg, hogy hatályon kívül helyezték az I. Büntető Novellát, megszüntették a börtönmissziót, illetve felszámolták az utógondozással foglalkozó szervezeteket, egyesületeket.

Az ezt követő időszak két legfontosabb döntése azt volt, hogy hatályba léptették a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt, illetve elkülönítették egymástól a fiatalokúak és a felnőttek pártfogó felügyeletét. A fiatalokúak esetében a megyei/fővárosi közigazgatási hivatalok, a felnőtteknél pedig a megyei/fővárosi bíróságok gyakorolták a hatáskört, egészen 2003-ig, amikor is létrejött a Pártfogó Felügyelői Szolgálat, mely megszüntette a tagozódást. 2007-ben megalakultak a megyei/fővárosi igazságügyi hivatalok, melyeket 2011-ben a megyei/fővárosi kormányhivatalokba integráltak.

2. A pártfogó felügyelői tevékenység

„A pártfogó felügyelet célja, hogy az elkövető ellenőrzésével és irányításával elősegítse annak a megakadályozását, hogy ismételten bűncselekményt kövessen el, és segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéséhez, az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez.”¹

A pártfogó felügyelő a jogszabályok betartása, betartatása, valamint a pártfogolt személyiségfejlődésének pozitív irányba mozdítása érdekében az alábbi feladatokat látja el:

- Segítséget nyújt a társadalomba való beilleszkedéshez és az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez.
- Segítséget és támogatást nyújt, különösen a munkába álláshoz, a letelepedéshez, a szál-

lás biztosításához, a megkezdett tanulmányok folytatásához, a gyógykezeléshez.

- Szükség esetén segít a családi kapcsolatok helyreállításában.
- Segít a bűnismétlés elkerülésében.
- Ellenőrzi és rendszeresen figyelemmel kíséri az előírt magatartási szabályok megtartását, és azt, hogy milyen magatartást tanúsít a pártfogolt a munkahelyén, az oktatási intézményben vagy a lakóhelyén.
- Rendszeres időközönként beszámoltatja a pártfogoltat életkörülményeiről és életviteléről.
- Indokolt esetben segélyben részesíti a pártfogoltat.
- Tanácsot ad a pártfogolt iskolai, munkahelyi, egészségi, szociális és egyéb problémái megoldásához, az ehhez szükséges támogatások igénybeviteléhez.
- Mindezeket figyelembe véve szükség esetén személyesen is eljár a pártfogolt érdekében.

A felsorolt feladatokon kívül a pártfogó felügyelő napi tevékenységéhez tartozik, hogy fiatalokúak bűnelkövetése esetén, a rendőrség felkérésére szakvéleményként környezettanulmányt, az ügyészség felkérésére pedig pártfogó felügyelői véleményt készít. A pártfogó felügyelő munkája során pártfogó felügyelői ellenőrzéseket végez az érintettek lakóhelyén, illetve szigorú adminisztrációs elvárásoknak tesz eleget.

A pártfogó felügyelő jelzőrendszeri tag, ebből kifolyólag részt vesz a jelzőrendszeri üléseken, éves gyermekvédelmi tanácskozáson, illetve az érintettek ügyében, érdekében aktív szakmai kapcsolatot tart fenn a jelzőrendszer más tagjaival. Bizonyos esetekben kezdeményezője vagy résztvevője esetkonferenciáknak.

3. Az igazságügyi szociális munka és a mentálhigiénés segítőkapsolat

A pártfogó felügyelőként dolgozó szakember egyik legnagyobb szakmai kihívása, hogy a pártfogolt érdekében történő segítség, illetve a párt-

1 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásairól 92. § (1) bekezdés.

fogottal szemben szükségszerűen alkalmazandó kontroll gyakorlása között megtalálja a megfelelő egyensúlyt. A klasszikus értelemben vett segítőkapszolat során a szakemberben ez a dilemma nem kap olyan nagy hangsúlyt, hiszen például a szociális munka más területein dolgozó szakemberek segítőkapszolatait kevésbé kötik jogszabályok. A különbséget röviden összefoglalva az jelenti, hogy míg az igazságügyi szociális munka során a segítőkapszolatot a pártfogó felügyelő és a pártfogolt között fennálló alá-fölrendeltségi viszony jellemzi, addig a mentálhigiénés szemléletű segítőkapszolatnak mellérendelt viszonyoknak kell lennie. Az alá-fölrendeltség azt eredményezheti, hogy az érintett a kapcsolat során nem annyira bízhat meg a szakemberben, ezáltal kevésbé osztja meg vele érzéseit.

A mentálhigiénés szemléletű segítőkapszolatban a kliens szerepe többnyire aktív, kezdeményező, együttműködési szándékától elállhat. A pártfogó felügyeletet ezzel szemben ügyviszi, bírói határozat rendeli el. A pártfogolti együttműködés a teljes időszakban kikényszeríthető, elmaradásának büntetőjogi következményei lehetnek (vádemelés, próbára bocsátás meghosszabbítása, büntetés kiszabása, szabadságvesztés utólagos végrehajtása, a feltételes szabadság vagy az ideiglenes elbocsátás megszüntetése). A pártfogoltnak mégis meglévő vagy kialakuló együttműködési szándéka azonban nagyban befolyásolja a munka sikerét. Mivel a pártfogó felügyelő és a pártfogolt kapcsolatát a kényszer és az érintett nem jogkövető magatartása hozta létre, hiányzik a szociális munka, illetve a segítségnyújtás legalapvetőbb feltétele, az önként vállalt, a probléma megoldása iránti elkötelezettség. A pártfogolt nem a segítő szándékot látja a kapcsolatban, hanem egy kényszerrel, hogy megfeleljen az előírt magatartási szabályoknak, ezért problémáit nem hozza felszínre, és megoldást sem keres rájuk.

A szociális munka egyéb területein dolgozó segítők számára rendszerint több idő áll rendelkezésre, és kevésbé szigorú határok között mozog, mint egy pártfogó felügyelő esetében. A pártfogás időtartamát az ügyviszi, bírói határozat szigorúan meghatározza, így a felhasz-

nálható idő nem tud igazodni a problémákhoz. A pártfogó felügyelő tevékenysége ebből adódóan koncentrált, időhatártartó és szükségszerűen célzott. A nehézséget az jelenti, hogy fiatalok bűnelkövetők esetében a csupán havi egyszeri jelentkezési kötelezettség miatt a bizalom lassan épül ki a pártfogó felügyelő és a pártfogolt között, és mire a kapcsolat elérné azt a pontot, hogy a pártfogolt megnyíljon pártfogó felügyelője felé, az idő sok esetben letelik. Tulajdonképpen mindkét fél ki van szolgáltatva az előre meghatározott időtartamnak, aminek leginkább pártfogolt látja kárát.

MENTÁLHIGIÉNÉS SZEMLELETŰ PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI SEGÍTŐKAPCSOLAT

I. Esetismertetés

Máté és három testvérenek ideiglenes hatályú elhelyezésére a családjuk otthonában uralkodó higiénés körülmények, a gyermekek ápolatlansága, gondozatlansága, alultápláltsága és elhanyagolása miatt került sor. A család komoly anyagi problémákkal küzdött, de az életkörülményeikben az anyagi, természetbeni segítség ellenére sem történt pozitív változás. A gyermekek feszült légkörben nevelkedtek, gyakori volt otthonukban a kiabálás, s a gyermekbántalmazás gyanúja is felmerült a szülőkkel szemben. A testvéreket az illetékes gyámhivatal átmeneti nevelésbe vette s nevelőszülőnél helyezte el. Máté nem szívesen fogadta el a nevelőszülőknél való elhelyezést, lakásotthonba szeretett volna kerülni. Kezdetből rosszul érezte magát a nevelőszülő családjában, beilleszkedési problémái voltak, bizalmas kapcsolatot egyetlen családtaggal sem tudott kialakítani. Mivel nevelőszülei nem tudták elfogadni egymást, lassan elkezdődtek vele a problémák: CD-eket, mobiltelefonokat kezdett lopkodni a családtagoktól, többször hazudott, a családban felállított szabályokat nem tartotta be. Elmondása szerint a nevelőszülők többször testileg is bántalmazták. Végül engedély nélkül távozott otthonról. Inkább az utcán csavargott,

nem evett, nem ivott, nem aludt, a nevelőcsaládba visszatérni egyáltalán nem akart. Elmondása szerint magatartási problémáival azt szeretne volna elérni, hogy mielőbb új gondozási helyre kerülhessen.

A nevelőcsaládból történő kiemelésekor a pszichológus szerint olyan pszichés állapotba került, amely testi és lelki épségét veszélyeztette. Talajvesztettsége, zaklatott érzelmi állapota kiszámíthatatlanná tette cselekedeteit, önkontrollja labilissá vált. Mindezek miatt befogadó otthonba került. Eleinte csendes, visszahúzódó gyermek benyomását keltette, viselkedése nyugodt volt. Könnyen feltalálta magát, hiszen nem először tartózkodott az otthonban. A szabályokat tudomásul vette, próbálta betartani őket. A konfliktusokat igyekezett elkerülni, veredésbe nem keveredett.

Körülbelül két hét után kezdődtek Máté magatartási problémái. Előfordult, hogy engedély nélkül ment el az otthonból, az iskolából igazolatlanul hiányzott, csavargott. Egy alkalommal két gyermekkorú társával köveket raktak a vasúti sínekre, hogy kisiklassák a vonatot. Máskor ugyanezzel a társasággal egy kisfiút bántalmaztak, és elvették a mobiltelefonját. A gyermek szülei nem tettek feljelentést, mivel később előkerült a telefon SIM-kártyája. Egy másik alkalommal Máté és társai egy tyúkot ütöttek agyon. A fiú nem tudta megmagyarázni e tetteit. Az ötletek fiatalabb társaitól származtak, ennek ellenére – mivel nagyon könnyen befolyásolható – minden alkalommal részt vett az eseményekben.

Az általános iskola nyolcadik osztályát sikeresen befejezte. A következő tanévet egy szakiskolában kezdte meg. Iskolakerülése nagyon meglepte az otthon dolgozóit, mivel az általános iskolában közepes/jó tanuló volt, ráadásul a középiskola megválasztása a gyermek kívánsága szerint történt. A rendőrségi kihallgatáson elmondta, hogy azért nem járt iskolába, mert a bűncselekményei után azt mondták neki: javítóintézetbe fog kerülni. Ekkor világossá vált számára, hogy a javítóintézetbe kerülést mi előzi meg, az elhelyezés hogyan történik. Megnyugodott, és onnantól kezdve az új gondozási helyre kerüléséig rendszeresen

eleget tett tankötelezettségének, több jó jegyet is kapott.

Máté nagyon erősen kötődik édesanyjához. A szakemberek szerint szoros, mély kapcsolat fűzi őket egymáshoz. Minden esetben az a meghatározó számára, amit anyja mond, ennek próbál megfelelni. Vér szerinti családja nagyon hiányzik neki, annak ellenére, hogy a nevelőszülőknél való tartózkodása idején alig látogatták, és telefonon is csak kevés alkalommal keresték. Családja utáni vágyakozása miatt nagyon örült, amikor a befogadó otthonból bátyja mellé került egy lakásotthonba.

Nagyon jó a kezűgyessége, szabadidejében szívesen rajzol, szeret barkácsolni. Érdeklődik az autók, ezért is jelentkezett karosszerialakatos szakmára, szeret focizni. A felnőttekkel szemben mindig tisztelettudóan viselkedik, kedves, segítőkész.

Máté ideiglenes hatályú elhelyezése óta fiatalabb testvéreit örökre fogadhatóvá nyilvánították, és szóba került külföldi örökbefogadásuk is. A családjához kötődése miatt ez nagyon megviselte a fiút. Amikor a szüleikkel éltek, Máté nagyon sokat foglalkozott fiatalabb testvéreivel, ő gondoskodott róluk.

Máté a bírósági határozata alapján került pártfogó felügyelet alá. Közlekedési biztonsága ellen három alkalommal elkövetett bűntett miatt egy év hat hónap próbára bocsátást kapott, pártfogó felügyelettel. A határozat külön előírta annak kötelezettségét, hogy tanulmányi előmeneteléről, szabadideje hasznos eltöltéséről havi rendszerességgel számoljon be pártfogójának.

2. A kapcsolatfelvétel

Máté 2011 februárjától áll pártfogó felügyelet alatt, amelyet én 2011. október óta látok el. Szeptemberi jelentkezése alkalmával megfigyelőként én is jelen voltam a meghallgatásán. Kollégánóm már előtte tájékoztatott Máté életkörülményeiről, valamint tanácsolta, hogy törődésemet, segítő szándékomat érzékeltessem vele, mivel megítélése szerint a fiúnak szüksége lenne a nagyobb mértékű odafügyelésre.

Máté szemmel láthatóan zavarban volt attól, hogy ketten hallgatjuk meg. Szemkontaktust fel-

venni vele szinte lehetetlen volt, válaszaik, közlései rövidek voltak, érdemi információt nem sikerült megtudni róla. A meghallgatás mindössze körülbelül öt-hat percig tartott.

Az első találkozás alkalmával vegyes benyomásokat szereztem róla. Rendkívül gátlásosnak, visszahúzódnak, félénknak, bizalmatlannak tűnt. Szinte elképzelhetetlen volt számomra, hogy bizonyos személyekkel szemben tiszteletlenül viselkedik, illetve hogy valaha is büncselekményt követett volna el. Éppen e kettőség, illetve élettörténete keltette fel érdeklődésemet.

Célul tűztem ki, hogy megpróbálom elnyerni a bizalmát, és megtudni, mi húzódik viselkedése hátterében, felszínre hozni elfojtott érzelmeit, emlékeit, melyekkel megküzdve könnyebben nézhet szembe az újabb és újabb problémákkal.

3. Keretek, célok, tervek

Gyakran mondják, hogy a pártfogó felügyelet – s így a pártfogoltakkal kialakított kapcsolat – a szociális munka speciális ága. Ugyanakkor egyik alapvető különbsége a klasszikus értelemben vett klienskapcsolathoz képest, hogy ez a viszony nem önként vállalt, s nem igazodik a pártfogolt személyi fejlődéséhez. Ideje meghatározott, önként nem hosszabbítható.

Máté esetében a felügyelet próbára bocsátásának idejével egyezett meg, azaz másfél évig tartott. Jegyzőkönyvi tájékoztatása során felvilágosították, hogy legalább havonta egy alkalommal eleget kell tennie jelentkezési és beszámolási kötelezettségének. A pártfogoltak beszámolásának időtartama változó, természetesen függ az egyén személyiségétől, aktuális lelkiállapotától, a felügyelő részéről pedig az adott ügyfelfogadási napra behívott pártfogoltak számától.

Amennyiben egy pártfogolt nem tesz eleget a pártfogó felügyelet valamelyik szabályának, vagy a magatartása indokoltá teszi, e jelentkezéseket sűrűbbé lehet tenni. 2012. januárban, a lakásotthon vezetőjének jelzését követően Máté viselkedését ily módon kellett szankcionálni. Megítélésem szerint ez a döntés pozitív irányba terelte Mátéval való kapcsolatomat, a rendszeresség biztonságot adott neki.

Minden pártfogó felügyelet esetében az első találkozástól számított harminc napon belül pártfogó felügyelői tervet kell készíteni, melyet a pártfogolttal megbeszélünk. Máté esetében ezt a pártfogását elindító pártfogó felügyelő készítette el. A következőket tartalmazza:

1. A pártfogó felügyelet tartama alatt elérendő cél, hogy a pártfogolt alakítson ki jogkövető és normatartó életvitelt, és azt tartsa fenn.
2. A pártfogolt kötelezettségei, feladatai:
 - A számára külön előírt magatartási szabályt, valamint a lakásotthon, iskola házirendjét tartsa be.
 - Indokolatlanul, igazolatlanul ne hiányozzon az iskolából.
 - Az órai munkát és az óráközi szünetet ne zavarja rendbontással.
 - Tanáraival, nevelőivel szemben tanúsítson tisztelettudó viselkedést.

Mentálhigiénés szemléletű szociális munkás alapidentitásomból fakadóan mindezek mellett fontosnak tartom, hogy értsem azt, amit pártfogoltam tudatni kíván, megérezzem, melyek azok a pontok, elakadások, ahol a segítségemre van szüksége. Máté részéről pedig lényegesnek tartom, hogy merje kifejezni érzéseit, újra tanuljon meg bízni az emberekben, és fogadjja el önmagát.

4. A kapcsolat elemzése a jegyzőkönyvek tükrében

Öt jelentkezést emeltem ki a pártfogolti kapcsolatból. A szó szerinti idézetek tükrözik akkori benyomásaimat, érzéseimet.

Az első találkozás alkalmával Máté kezdeti viselkedése frusztráltságot váltott ki belőlem, tanácstalannak éreztem magam, nem tudtam a közelébe férközni, nagyon zavart, hogy egyáltalán nem néz rám.

Pártfogolt: *Jó napot kívánok!* (Máté lassan, bizonytalanul jön be, köszönése halk, alig lehet érteni, amit mond.)

Pártfogó felügyelő: *Jó napot kívánok! Kérem, foglaljon helyet!* (Máté a velem szemben, az

írásztalom előtt található két szék közül a belsőt választja. A többi pártfogolt általában a másikon foglal helyet, mivel a belső székelt eltakarja egy nagyobb méretű fax-telefon. Mozgása továbbra is lassú. Iskolatáskáját kényelmesen leveszi magáról, majd gondosan elhelyezi a másik széken. Leül. Kezét karba rakja, tekintete a padlóra irányul. Megszólalni nem akar. Mivel most találkozunk először úgy, hogy én hallgatom meg, visszautalok múlt havi jelentkezésére.) *Máté (megszólítom, hátha felemeli a tekintetét), múlt jelentkezése alkalmával a kolléganőm már tájékoztatta arról, hogy október hónaptól én látom el a területet, reméljük, most egy jó darabig nem lesz változás a pártfogó felügyelő személyében. Bízom benne, hogy eredményesen együtt tudunk majd működni. A szabályok nem változtak, továbbra is havonta, a megadott időpontban kell jelentkezni. Ha a megadott időpontban mégsem tud megjelenni, akkor kérem, hogy azt előzetesen jelezze felém.* (Kis szünet... továbbra sem akar megszólalni, szemkontaktust sem vesz fel, nonverbális válasza sincs.) *Ha jól emlékszem, múlt alkalommal, mikor a kolléganőm bemutatott, megadtam a telefonos elérhetőségemet, ugye?*

Pártfogolt: Igen.

Pártfogó felügyelő (kezdem magam kényelmetlenül érezni a szituációban, az egyszerűbb megoldást választom, rátérek a „kötelező dolgokra”): *Az ellenőrző könyve itt van?* (Elkezd matatni a táskájában, majd átadja.) *No, nézzük... Látom, munkavédelemből jeles osztályzatot kapott, nagyon szép teljesítmény* (a dicséretre mosollyal reagál), *azonban a szakmai ismeretből kapott elégséges jegyet örülnék, ha kijavítaná. Most iskolai vagy gyakorlatos hét van?*

Máté nonverbális kommunikációja arra enged következtetni, hogy visszahúzódó, mások előtt zavarban lévő személyiség. A jelentkezések alkalmával a testtartása zárt, szemkontaktust nem vagy csak nagyon ritkán tart, zavartságát mosolya, elpirulása jelzi. Megítélésem szerint nagyon alacsony az önértékelése. Véleményem szerint ez leginkább a gyermekkorára,

szüleihez való kötődésére vezethető vissza. Máté élettörténetéből arra lehet következtetni, hogy szüleit az elhanyagoló nevelési stílus jellemezte, jellemzi. Kiskorában kevés kapcsolata lehetett velük, alig biztatták, illetve hiányzott a megfelelő szülői kontroll.

Ranschburg Jenő írja, hogy „az elhanyagoló (hideg-engedékeny) szülői magatartás elősegíti a gyermek belső konfliktusokból származó, antiszociális agressziójának kibontakozását. Agresszív serdülőkkel, illetve fiatalkorú bűnözőkkel végzett vizsgálatok azt mutatják, hogy a ráhagyó, szabados nevelési stílus következményeként kialakuló függőségi szorongás és nyílt agresszív magatartás a gyermeket igen gyakran antiszociális (kortárs) csoportba vezeti.”² Az ilyen szülők reakciójából a gyermek azt a következtetést vonhatja le, hogy nem szeretik, vagyis nem elég szeretetreméltó. Mindezek következtében az ilyen légkörben felnövekvő gyermek önértékelése igen alacsony. Ennek javítása érdekében hajlamos lehet „balhéba”, bűncselekményekbe is belekeveredni, hogy legalább kortársai elismerését elnyerje. Könnyen megteveszthetővé, befolyásolhatóvá válik, sok esetben olyan emberek mellé szegődik, akik kihasználják.

A hideg-engedékeny nevelési stílus következménye az is, hogy ambivalens a gyermek szüleihez való kötődése. Máté a beszélgetések alkalmával sokszor megemlítette az édesanyját, de érezhető volt, hogy kapcsolatuk nem szeretetteljes, a háttérben valószínűleg egyelőre ki nem mondott problémák húzódnak meg. Mondataiban nyomon követhető ez a bizonytalan, ambivalens kötődés. Erre lássunk néhány példát:

Pártfogó felügyelő (az iskolai, valamint a lakásotthoni életéről folytatott párbeszédünket a következővel zárom, majd hirtelen éleset váltok): *Ez jól hangzik, örvendetes.* (Kis csellel megpróbálom áttérni a családjára.) *És ezeket a változásokat el szokta mesélni a szüleinek?* (Igenszak direkt voltam.)

Pártfogolt: *Hát, a szüleimmel nemigen tartom a kapcsolatot, anyukámmal csak néha, interme-*

2 Ranschburg Jenő: *Félelem, harag, agresszió.* Budapest, 1975, Tankönyvkiadó.

ten beszéllek. (Zavarba jön, alig lehet érteni, mit mond.)

Pártfogó felügyelő: *Nehéz lehet szembesülni a szülők érdektelenségével.*

Pártfogolt (nem válaszol, látszik rajta, hogy nem szívesen beszél a családi kapcsolatairól, jobbnak látom nem feszegetni, talán nem is kompetenciám).³

*

Pártfogolt: *Elvagyok egymagam.*

Pártfogó felügyelő: *Meg kellett tanulnia egymagában létezni.*

Pártfogolt (Nem mond semmit, úgy érzem, most helye van a csöndnek, várok. Látszik rajta, hogy kényelmetlenül érzi magát, pont úgy, mint múltkor. Szerintem a családból való kiemelés, a családtagjaival való kapcsolata miatt nagyon sok sérelem van benne. A családjához való kötődése bizonytalan. Jó lenne mindezeket felszínre hozni. De vajon ki férhet közel ehhez a fiúhoz? Kisvártatva megszólal.): *Azért jó lenne karácsonykor hazamenni, de szerintem nem mehetek, bár végül is tavaly a születnapomon hazamehettem egy napra.* (Olyan érzésem van, mintha hangosan gondolkodna, folyamatosan maga elé néz, nagyon halkán beszél.)⁴

*

Pártfogolt: *Jó lett volna hazamenni.*

Pártfogó felügyelő: *Csalódott, hogy figyelembe sem vették a vágyát.*

Pártfogolt: *Nagyt csalódtam, mind a rendszerben, mind pedig anyámban. Még csak üzenetet sem küldött.* (Örülök, hogy végre kimutat egy kis érzelmet, és nem a kínos mosolya jelenik meg az arcán.)

Pártfogó felügyelő: *Nagyon bántja, hogy édesanya semmibe veszi, nem foglalkozik önmel, nem harcol magáért.*

Pártfogolt (Kettősséget érzek benne.): *Igen. Azt hittem, fontos vagyok neki annyira, hogy legalább ír egy üzenetet.*

Pártfogó felügyelő: *Egyszerre haragszik, és ragaszkodik hozzá.*

Pártfogolt: *Ha azt akarná, hogy visszamenjek hozzá, kicsit figyelhetne rám.*

Pártfogó felügyelő: *Jó lenne, ha egyszer végre valaki magára is figyelne úgy, hogy nem kell közben mással osztoznia.*⁵

*

Pártfogó felügyelő: *Bízik, hogy hazamehet.*

Pártfogolt: *Nem akarok.*

Pártfogó felügyelő (nagyon meglepett a válasza): *Ezek szerint történt valami otthon.*

Pártfogolt: *Én nem akarok úgy járni, mint a tesóm, nem csinál egész nap semmit. Anyukám nem érti meg, hogy én be akarom fejezni az iskolát.*

Pártfogó felügyelő: *Ő szerette volna, ha ön kiáll amellett, hogy haza akar menni.*

Pártfogolt: *Igen, és most besértődött.*

Pártfogó felügyelő: *Rosszulesik magának, hogy nem veszi figyelembe az érdekeit.*

Pártfogolt: *Pedig én eddig mindig kiálltam mellette.*

Pártfogó felügyelő: *Én úgy érzem, hogy haragszik rá, de nem tud elszakadni tőle.*

Pártfogolt: *Nem is akarok, nehezen viseltem, mikor el kellett jönnünk otthonról.*

Pártfogó felügyelő: *Fájdalmas lehetett.*⁶

Számomra az jelentette a legnagyobb feladatot, hogy pártfogoltam zárkózott magatartását kicsit feloldjam, illetve, hogy érzékeltessem vele segítő szándékomat. A rogersi személyközpontú felfogás is hangsúlyozza a bizalom kiépítésének fontosságát. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a segítő feltétel nélkül fogadja el kliensét. Ugyanakkor pártfogó felügyelői szerepköröm miatt a pártfogolt jelentkezései alkalmával nem hagyhattam szem elől téveszteni a kontrollfunkcióm. E hármasságnak való megfelelés komoly dilemmát, olykor elakadást okozott bennem. Az első két beszélgetés alkalmával nagyon direktíven és hirtelen tet-

³ Beszélgetésrészlet az első jelentkezésből. ■ ⁴ Beszélgetésrészlet a második jelentkezésből. ■ ⁵ Beszélgetésrészlet a harmadik jelentkezésből. ■ ⁶ Beszélgetésrészlet az ötödik jelentkezésből.

tem fel kérdéseket. Az első jelentkezésnél: *Máté, újabb ügye van?* A második alkalommal: *Máté, én továbbra is azt tanácsolom, hogy rendszeresen beszéljessen a pszichológussal, nagyon fontos, hogy kimondja az érzelmeit, érzéseit, valamint hogy találjon egy olyan embert, akiben maximálisan megbízhat, és akire számíthat. Újabb ügye van?*

A harmadik jelentkezésnél, ahogy a bizalom alakult kettőnk között, igyekeztem enyhíteni e kötelező beszámoltatási kérdéseken. Megoldást abban találtam, hogy a kötelező elemeket megpróbáltam elvonatkoztatni a személyiségeimtől, és súlyát áthelyezni magára a pártfogó felügyelőre: *Értem. A szokásos kérdéseket még fel kell tennem: Újabb ügye van?*

A bizalom alakulásának folytonosságát jól tükrözik a beszélgetések. Az első két jelentkezés alkalmával Máté távolságtartó volt, igyekezett volna szabadulni a helyzetből. Első jelentkezése alkalmával hamar közölte, hogy fáradt, valamint az első olyan ponton, ahol mélyen rejlő érzelmét próbáltam visszatükrözni, háritott, inkább nem is válaszolt:

Pártfogolt: Hát, a szüleimmel nemigen tartom a kapcsolatot, anyukámmal csak néha, interneten beszélök. (Zavarba jön, alig lehetett érteni, mit mond.)

Pártfogó felügyelő: Nehéz lehet szembesülni a szülők érdektelenségével.

Pártfogolt (nem válaszol, látszik rajta, hogy nem szívesen beszél a családi kapcsolatairól, jobbnak látom nem feszegetni, talán nem is kompetenciám).

Fontosnak tartottam, hogy az ő tempójában haladjunk, nem siettettem, a fokozatosság nekem is biztonságot adott.

Az első meghallgatáson megkönnyebbültem, felmentettem magam: „Nem is az én kompetenciám.” Ez jól tükrözi a bennem rejlő pártfogó felügyelői és mentálhigiénés szemléletű szociális munkási attitűdöm közötti dilemmámat. Szabad-e klasszikus értelemben vett segítőkapcsolatot kialakítani a pártfogottakkal, lehet-e

őket *pártfogolni*, vagy maradjanak tekintélyelvű, a jogszabályi előírásoknak, követeléseknek eleget tevő *felügyelő*? Több helyzetben is próbáltam menekülni a bennem rejlő kétely elől, és a felelősséget átrakni egy másik személyre.

Pártfogó felügyelő: Biztos van lehetőség a problémákkal a lakásotthonon vagy a gyermekvédelmi központon belül valakihez fordulni, akiben meg is bízik.

Pártfogolt: Zsolt bácsival, a pszichológussal.

Pártfogó felügyelő: Ezek szerint vele bizalmas a kapcsolat, és rendszeresen tudnak beszélni.

Pártfogolt: Igen.

Pártfogó felügyelő (megkönnyebbülök).⁷

*

Pártfogó felügyelő: Nehéz megtalálni a kapcsolódókat, amik segítenek a hasonló helyzetekben, éppen ezért fontos, hogy elfogadjja az ember a kínáló lehetőségeket. Szerintem Zsuzsa néniiben meg lehet bízni annyira, hogy elfogadjja a tőle érkező segítséget, én úgy gondolom, hogy nem hagyja magára, kiállna önért, ehhez azonban maga is kell, fontos, hogy Zsuzsa néni se csalódjon magában. (Ezzel érzésem okára utalok).⁸

A negyedik találkozás különbözött a többitől. Mátét a lakásotthonban kerestem fel. Feltételezhetően tudta érkezésem okát. Megítélésem szerint a bizalom alakítása szempontjából fontos volt, hogy nem kértem számon viselkedéséért. Maga látta be, hogy hibázott:

Pártfogolt: Igyekszem megfelelni, de nem mindig sikerül.

Pártfogó felügyelő: Örülök, hogy elismeri, hogy olykor hibázik, ez fontos jele a változni akarásnak. De fontos, hogy tudja, és megtanulja, a tetteknek következményeik vannak, így a tanulmányi eredmény romlása, valamint a lakásban az utóbbi időben tanúsított viselkedése miatt kéthetenkénti jelentkezési és beszámolási kötelezettséget írok elő önnek, azzal, hogy továbbra is bízom

7 Beszélgetésrészlet az első jelentkezésből. ■ 8 Beszélgetésrészlet a negyedik jelentkezésből.

magában, és bízom abban is, hogy a jövőben eleget tesz a kötelezettségeinek.

A szankciót igyekeztem humánusan közvetíteni, amit, úgy érzem, el is tudott fogadni. Segítő szándékom elfogadásának, bizalma kifejezésének „csúcsaként” azt éltem meg, amikor ötödik jelentkezése alkalmával így köszönt: „Csókolom.” E találkozás alkalmával feltárta a mélyen benne rejlő érzelmeket, eseményeket. Nem háritotta a tükrözéseket, nondirektív megnyilvánulásaimat.

Máté jelentkezései során a családjából való kiemelésre, az édesanyjához fűződő kapcsolatára igyekeztem helyezni a hangsúlyt. Tizenöt éves korában került átmeneti nevelésbe, két éve él elszakítva szüleitől, testvéreitől. Az Erik H. Erikson által leírt pszichoszociális fejlődési szakaszokat tekintve Máté a serdülőkorban van, amelyet az identitás keresése jellemez. A serdülő megpróbálja felfedezni értékeit, pozitív vonásait, igyekszik megtalálni helyét a világban. Választ kell kapnia a „Ki vagyok én?” kérdésre.⁹ Ebben a korszakban rendkívül fontos a szeretetteljes szülői háttér, hogy a fiatal biztonságos környezetben próbálgathassa határait. Beszélgetéseink alapján, megítélésem szerint Máté jelenlegi élethelyzetében, környezetében nincs sem olyan kortárs, sem olyan nevelő, akiben megbízna, akivel megosztaná gondolatait. Valószínűsíthetően az elmúlt két év történéseiről sem beszélget senkivel, a benne felgyülemlett indulatokat elnyomja, érzéseit nem engedi felszínre jutni. Éppen ezért fontosnak találtam a jelentkezések alkalmával, hogy a tükrözés eszközével segítve minél több benne rejlő érzelmet kimondjon:

Pártfogolt: *Sokakat hazaengedtek.*

Pártfogó felügyelő: *Magát nem...*

Pártfogolt: *Engem nem.*

Pártfogó felügyelő: *Szomorú. Rossz lehetett végignézni, ahogy a többiek csomagolnak, készülődnek, aztán a lakáson pedig szép lassan kiürül. Nehéz lehetett megküzdeni ezzel.*

Pártfogolt: *Jó lett volna hazamenni.*

Pártfogó felügyelő: *Csalódott, hogy figyelembe sem vették a vágyát.*

Pártfogolt: *Nagyot csalódtam, mind a rendszerben, mind pedig anyámban. Még csak üzenetet sem küldött. (Örülök, hogy végre kimutat egy kis érzelmet, és nem a kínos mosolya jelenik meg az arcán.)*

Pártfogó felügyelő: *Nagyon bántja, hogy édesanyja semmibe veszi, nem foglalkozik önnel, nem harcol magáért.*

Pártfogolt (kettősséget érzek benne): *Igen. Azt hittem, fontos vagyok neki annyira, hogy legalább ír egy üzenetet.*

Pártfogó felügyelő: *Egyszerre haragszik, és ragaszkodik hozzá.*

Pártfogolt: *Ha azt akarná, hogy visszamenjek hozzá, kicsit figyelhetne rám.*

Pártfogó felügyelő: *Jó lenne, ha egyszer végre valaki magára is figyelne úgy, hogy nem kell közben mással osztoznia.*

Pártfogolt (szemrehányóan): *Na ja. Most is szeretném, ha átnehetnék a b-i lakásonthozba.¹⁰*

*

Pártfogó felügyelő: *Haragszik a bátyjára.*

Pártfogolt (csönd, néha fel-felnéz): *Igen, mert hagyta magát befolyásolni. Engem biztos nem tudna anya rávenni arra, hogy hagyjam itt az iskolát, nem akarok úgy járni, mint a tesóm.*

Pártfogó felügyelő: *Gyakran át kell élnie az elutasítást.*

Pártfogolt: *Igen. Én mindig csak ideig-óráig kellek mindenkinek.*

Pártfogó felügyelő: *Úgy érzi, hogy kihasználják.*

Pártfogolt: *Nem tudom, hogy mit érzek, egyszerűen csak rossz érzés, hogy mindig egyedül maradok.*

Pártfogó felügyelő: *Sok negatív érzés kavargik önben, de az pozitív, hogy remél, és szerintem ez így van jól, ez a jó hozzáállás.*

Pártfogolt: *Egyelőre elég reménytelennek tűnik.¹¹*

⁹ Frenkl Sylvia – Rajnik Mária: *Életesemények a fejlődéslélektan tükrében*. Budapest, 2007, Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, 95–122. ■ ¹⁰ Beszélgetésrészlet a harmadik jelentkezésből. ■ ¹¹ Beszélgetésrészlet a negyedik jelentkezésből.

*

Pártfogó felügyelő: *Magát okolja a történe-
kért.* (Úgy érzem, hogy nemcsak a testvérevel törté-
tétekért, hanem a családból való kikerülé-
sért is.)

Pártfogolt: *Igen, én nem akartam rosszat.*¹²

Azáltal, hogy kimondta, vállalta érzelmeit, és felszínre hozta elfojtott élményeit, megkönnyebbült. Már nem kell egyedül őrlődnie a múlt eseményein. Azt is megengedheti magának, hogy édesanyjára haragudjon, kritikát fogalmazzon meg róla, úgy, hogy az nem kelt benne lelkiismeret-furdalást. Máté fokozatos érzelmi megnyílása nonverbális kommunikációján is meglátszott. Testtartása nyitabb lett, gyakrabban vett fel szemkontaktust. Beszéde a kezdeti hangszínhez képest erősebbé, hangosabbá vált, közlései hosszabbak, összefüggőbbek lettek. Gyakrabban kezdeményezett, arról beszélt, amit fontosnak tartott elmondani, megbeszélni.

5. A pártfogó utánkövetése

Mátéval egészen augusztusig, pártfogó felügye-
letének leteltéig folytonos volt a kapcsolatunk. Továbbra is kéthetente találkoztunk, annak el-
lenére, hogy próbáltam ritkítani a találkozóso-
kat, de Máté még egy darabig szeretett volna
rendszeresen jönni. Ennek az volt az oka, hogy
szülei kiskorú veszélyeztetése miatti tárgyalá-
sán jogerős ítélet született, mely szerint édes-
anyja két év, nevelőapja pedig, akire Máté édes-
apjaként tekint, három év letöltendő börtön-
büntetést kapott. Az ötödik, illetve az azóta
zajlott beszélgetéseink alkalmával igyekeztem
enyhíteni a fiú lelkiismeret-furdalását, illetve
önostorozását:

Pártfogolt: *Akkor is én voltam velük, mikor az
egyik (testvére) magára húzta a forró vizes lá-
bost. És most emiatt lehet, hogy anyáéknak börtönbe kell menniük.*

Pártfogó felügyelő: *Magát okolja a történe-
kért.* (Úgy érzem, nemcsak a testvérevel törté-
tekért, hanem a családból kikerülésért is.)

Pártfogolt: *Igen, én nem akartam rosszat.*

Pártfogó felügyelő: *Nem is tett semmi rosszat,
nagyon szépen gondoskodott a testvéiről, az
édesanyja helyében én büszke lennék magára, és
hálás, hogy ilyen szépen gondoskodott róluk.*

Felhívtam Máté figyelmét arra, hogy augusz-
tusig körülbelül még hány alkalommal tudunk
találkozni. Folyamatosan biztattam arra, hogy
ha teheti, beszélgessen a lakásotthonba kijáró
pszichológussal. Erre azért volt nagy szükség,
mert elindult benne egy folyamat, melynek
eredményeként elkezdte feldolgozni az utóbbi
két év történéseit, s a pártfogó felügyelet ideje
nem volt elég arra, hogy a krízis okozta sebek
begyógyuljanak, illetve, hogy az elkezdett ön-
ismereti munka eredményesen befejeződjön. To-
vábbá fontos lenne, hogy szembenézzen a gyer-
mekkorában átélt traumákkal is, melyeket a
pártfogó felügyelet befejezésekor is még hári-
tott és tagadtott.

ÖSSZEGZÉS

Pártfogó felügyelőként az az elsődleges célom,
hogy a fiatalok ne kövessenek el újabb bűncse-
lekményeket. Egy-egy lelki probléma megoldá-
sa, melyet mentálhigiénés szemlélettel igyek-
szem végrehajtani, közelebb vihet az alapvető
cél eléréséhez.¹³ A mentálhigiénés szemlélet
tehát elősegíti a hatékonyabb pártfogó felügye-
letet.

A pártfogói felügyelet gyakorlása során az is
kiderült számomra, hogy a keretek megadása
nélkülözhetetlen e munkához, hiszen ez biz-
tonságot és védelmet nyújt a kapcsolat során. A
pártfogó felügyelet által kötelezően megszabott
keretek kiszámíthatóságot biztosítanak, mind a
pártfogolt, mind a szakember számára.

Fentebb már említettem a pártfogó felügye-
lő kompetenciahatárai miatt megjelenő dilem-

¹² Beszélgetésrészlet az ötödik jelentkezésből. ■ ¹³ Tomcsányi Teodóra – Vikár György: A mentálhigiénés segítő kapcsolat-
ról és a pszichoterápiás kapcsolatról. In Tomcsányi Teodóra: *Mentálhigiénés képzés a Semmelweis Egyetemen*, Budapest,
2002, Animula Kiadó, 36–48.

ma kérdését. Ezt az erősen paradox „pártfogó felügyelő” elnevezés maga is tükrözi, hiszen a pártfogó egyfajta segítő, olyasvalaki, aki a segítségre szoruló mellett áll, kíséri, míg a felügyelő az érintett felett áll, és gyakran kényszer útján éri el célját. A kettős szerepnek való megfelelés adja a pártfogó felügyelői tevékenység nehézségét.

A Mátéval végzett munka több szempontból is tanulságos volt számomra. Azáltal, hogy a mentálhigiénés segítőkapcsolatról szerzett tudásom birtokában jobban odafigyeltem pártfogoltamra és magamra, a gyakorlatban is sokat tanultam a szakmáról, a különböző módszerekről, technikákról. Úgy érzem, előreléptem a kli-

ens követésének képessége terén, megtanultam értő figyelemmel fordulni felé, illetve biztos vagyok benne, hogy a későbbiekben hasznát veszem annak, hogy a folyamatot elemezve végigkövettem a bizalom kialakulását. Úgy gondolom, pártfogó felügyelői szerepemben is megtudtam őrizni mentálhigiénés szociális munkás attitűdömet, és ezáltal megbizonyosodhattam arról, hogy a keretek megtartásával pártfogoltjaim hiteles és eredményes segítőjévé válhatok. Ennek felismerése azért fontos számomra, mert így a jövőben könnyebben, bátrabban leszek képes kialakítani olyan kapcsolatot a pártfogoltjaimmal, amely személyiségfejlődésük irányába vezet őket.

